Downloaded From: http://www.cbseportal.com

समय : होरात्रयम्

SANSKRIT

पूर्णांका : 85

प्र01. अधोलिखितं गद्यांश पठित्वा प्रश्ननानामुत्तराणि लिखत – (5)

प्रतिदिनं मानवानां मनसि विविधानां मनोरथानां उत्पत्तिर्जायते। मनोरथानां कोऽपि अन्तः नास्ति। अपुत्रः पुत्रमिच्छति, अविधः विद्यामिच्छति तथा च निर्धनः धनमिच्छति। अत्रापि शताधिपतिः सहस्रं, सहस्राधिपतिः लक्षं, लक्षाधिपतिः कोटिमिच्छति। परं मनुष्यः इच्छामात्रेण न कमपि प्राप्तुं शक्नोति। उद्यमेनैतत् सम्भवति। उद्यमेन कार्याणि सिध्यन्ति। एतेन मानवानां सुख समृद्धिर्जायते। उद्यमेन निर्धनोऽपि धनं लभते।

प्रश्ना :– (क) एकपदेन उत्तरत –

मानवानां मनसि किं जायते ? (1)

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

(1) अपुत्रः, निर्धनः, लक्षाधिपति च किम् इच्छन्ति ? (1)

(2) अस्य गद्यांशस्य शीर्षकं लिखत। (1)

(ग) (1) 'सिध्यन्ति' इति पदे धातुः लकारश्च निर्दिशत। (½)

(2) 'उद्यमेनैतत्' इति पदस्य प्रकृति रूपं निदिर्शत्। (½)

(3) "अविधः विद्यामिच्छति" अत्र विशेषणपदं किमस्ति ? (½)

(4) 'सधनः' इति पदस्य विलोम पदं लिखत। (½)

प्र02. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा तदाधारितानां प्रश्ननानामुत्तराणि लिखत – (8)

कालिदासो हि सर्वश्रेष्ठः कविरस्ति। कालिदासस्य सप्तकृतयः सन्ति–द्वे काव्ये, द्वे गीतिकाव्ये, त्राणि च नाटकानि। नाटकेषु अभिज्ञान–शकुन्तलम् नाटकम् सर्वोत्कृष्ट्म अस्ति। अस्मिन नाटके शकुन्तलायाः दुष्यन्तस्य च प्रणयकथा वर्णिता अस्ति। भावसौष्ठवेन, भाषामाधुर्येण, प्रकृतिवर्णनेन, अलंकार कौशलेन, रसपरिपाकेन च इदं नाटकम् अतीव रमणीयम् अस्ति। अतएव कथ्यते – काव्येषु नाटकं रम्यं तत्र रम्या शकुन्तला। कविता कामिनीकान्तः कालिदासः उपमा प्रयोगे विशेषतः – निष्णातः अस्ति।

प्रश्ना :– (क) एकपदेन उत्तरत –

(1) सर्वश्रेष्ठः कविः कः अस्ति ? (1)

(2) सर्वोत्कृष्टं नाटकं किमस्ति ? (1)

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

अभिज्ञान शकुन्तले का कथा अस्ति ? (1)

(ग) 'कथ्यते' – इति पदे धातु लकारः वचनश्च निर्दिशत्।

Downloaded From: http://www.cbseportal.com

(घ) "कविताकामिनीकान्तः" इति कस्य पदस्य विशेषणम् अस्ति।

(ङ) "सर्वोत्तमः" अस्य पर्यायवाचिपदं किम् ?

(च) "नाटकं रम्यम्" अत्र विशेष्यं किम् ?

(छ) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत। (1×5)

[k.M&[k ¼jpukRed&dk;Ze½

प्र03. प्रदत्त शब्दसूची—साहाय्येन उचित पदानि चित्वा रिक्त स्थानपूर्ति करवीया — (8)

एकस्मिन् देवालये ताम्रचूडनाम .... वसति स्म। सः .... देशाटनं कृत्वा जीविका निर्वाहं करोति स्म। एकदा भिक्षां .... संस्थाप्यं नागदन्ते अवलम्व्य सः ....। एक मूषकः उत्कृत्य उत्कृत्य भिक्षापात्रस्था सर्वां .... अखादत्। सः खिन्नः तत्र अधः भूमौ .... सः तत्रस्थं .... आदाय सुप्तः तदा मूषकः उत्कुर्त्तुम् न ....। परिव्राजकः .... धनं हृत्वा प्रसन्नो — अभवत्।

e¥t"kk

(भिक्षाम्, अस्वपत्, प्रत्यहं, भिक्षापात्रे, पीरव्राजकः, मूषकस्य, अखनत्, अशक्नोत)

प्र04. अधोलिखित — संकेतपदानि आधृत्य एकं अनुच्छेदं लिखत — (8)

ladsr inkfu

प्रतिदिनम कर्तव्यम्, वरदानम, स्वस्थंमन, परिश्रमात् न विरमति, रक्त संचालनम् पाचन शक्तिः, शरीरस्य रसायनम्।

[k.M&x ¼ifBr&vocks/kue½

प्र05. अधोलिखितं गद्यांश पठित्वा तदाधारित — प्रश्नानामुत्तराणि लिखत —

एवं समतिक्रामत्सु दिवसेषु राजा चन्द्रापीडस्य यौवराज्याभिषेकं चिकीर्षुः प्रतीहारानुपकरण संभार संग्रहणार्थमादिदेश। समुपस्थित यौवराज्याभिषेकं च तं कदाचित् दर्शनार्थमागतभारूढविनयमपि विनीततरमिच्छन् कर्तुं शकुनासः सविस्तरमुवाच —

प्रश्ना :— (क) एकपदेन उत्तरत —

(1) कस्य राज्याभिषेकं कर्तुं राजा आदिदेश। (1)

(2) आरूढविनयमपि विनीतरं कर्त्तुं कः उवाच ? (1)

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत —

राजा किम् आदिदेशः ? (1)

(ग) (i) 'गतम' इति पदस्य किं विलोमपदं प्रयुक्तम् ? (1)

(ii) 'कर्तुम' इति पदे प्रकृति प्रत्ययं निर्दिशतः ? (1)

Downloaded From: http://www.cbseportal.com

प्र06. अधोलिखितं पद्यांश पठित्वा तदाधारितानां प्रश्नानामुत्तराणि लिखत –

तमध्वरे विश्विजिति क्षितीशं, निःशेषविश्राणितकोष जातम्।
उपात्तविधो गुरूदक्षिणार्थी, कौत्सः प्रपेदे वरतन्तु शिष्यः।।

प्रश्ना :– (क) एकपदेनोत्तरत –

(1) वरतन्तोः शिष्यः कः आसीत् ? (1)

(2) नृपः कं अध्वरं कृतवान ? (1)

(ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत –

राज्ञः अध्वरे कः किमर्थं प्रपेदे ? (1)

(ग) 'नृपम्' इति पदस्य स्थाने किम् पदं प्रयुक्तम् ? (1)

(घ) "प्रपेदे" इति क्रियापदस्य को कर्त्ता ? (1)

प्र07. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा तदाधारितानां प्रश्नानामुत्तराणि लिखत –

हे वटव ! परिवृत्य लौष्ठैरभिध्नन्तः उपनयतैनमश्वम्।
एष रोहितानां मध्येचरो भवेत्।

प्रश्ना :– (क) एकपदेनोत्तरत –

(1) कः रोहितनां मध्येचरो भवेत ? (1)

(2) अश्वं कैः अभिध्नन्तः ? (1)

(ख) पूर्णवाक्येनोत्तरत –

कः कान् प्रति कथयति ? (1)

(ग) 'एष' इति सर्वनाम पदं कस्य संज्ञा पदस्य स्थाने प्रयुक्तम् ? (1)

(घ) 'मृगाणां' इति स्थाने किं पदं प्रयुक्तम् ? (½)

(ङ) 'आनयत्' इत्यस्य विलोम पदं लिखत। (½)

प्र08. रेखांकित कथनानि आश्रित्य प्रश्न निर्माणं कुरूत – (4)

(1) विद्वान <u>अविधया</u> मृत्युं तरति।

(2) इयं लब्धाऽपि खलु <u>दुःखेन</u> परिपाल्यते।

(3) अश्वमेध इति नाम <u>क्षत्रियाणां</u> महान उत्कर्षः।

(4) अस्ताचल गमन काले <u>भास्करस्य</u> वर्णः अरूणः भवति।

प्र09. अधोलिखित शब्दानाम अर्थ लिखत :

उत्सङ्गे, मराल, पलाण्डुत्वक, उद्भिज्जः (2)

प्र010. भावार्थं स्पष्टीकुरूत – (3+3=6)

(क) तेन व्यक्तेन भुञ्जीथाः।

(ख) सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः।

प्र011. अधोलिखितस्य श्लोकस्य प्रदत्तान्वये रिक्त स्थानानिपूर्ति कृत्वां लिखत –

न हि कश्चित्क्षणमपि जातु तिष्ठत्यकर्मकृत।
कार्यते ह्यवशः कर्म सर्वः प्रकृति जैगुणैः।।

Downloaded From: http://www.cbseportal.com

अन्वय – जातु .... क्षणम् अपि .... न तिष्ठति, हि सर्वः .... प्रकृति जै .... कर्म कार्यते। (3)

प्र012. संस्कृतेन उत्तरत – (1×5=5)

(क) उपार्जितानां वित्तानां रक्षणं कथं भवति ?

(ख) केषाम् उपदेष्टारः विरलाः सन्ति ?

(ग) आश्रमे के लालिताः पालिताश्च भवन्ति ?

(घ) वृद्धोपदेशं ते राजानः किमिति पश्यन्ति ?

(ङ) सत्कविं कौ द्वौ उपेक्षते ?

प्र013. (क) 'महाकवि कालिदासस्योपरि' हिन्दी भाषायां संक्षिप्त परिचयं लिखत। (2½)

अथवा

'अम्बिकादत्तव्यास्य' विषये संक्षिप्त परिचयं हिन्दी भाषायाम् लिखत।

(ख) रघुकौत्ससंवादः अथवा शुकनासोपदेशः पाठस्य सारं हिन्दी भाषायाम् लिखत। (2½)

[k.M&?k ¼NUnks·ydkj&ifjp;½

प्र014. (अ) (1) 'चक्षुषा' इति पदे कः गणः ? (1)

(2) शिखरिणी छन्दसि प्रतिचरणं कति वर्णाः सन्ति ? (1)

(आ) कयोः द्वयोः छन्दसोः उदाहरण–परिभाषा संगति सहित लिखत् :
उपजाति, शार्दूलविक्रीड़ित, मालिनी (3+3=6)

प्र015. (क) रिक्त स्थानानि पूरयत –

(1) श्लिष्टैः पदैः .... श्लेष उच्यते। (1)

(2) .... शब्दसाम्यं बैषम्येऽपि स्वरस्य यत्। (1)

(ख) कयोः द्वयोः अलंकारयोः परिभाषा, उदाहरणं संगति सहित लिखत :
उपमा, अनुप्रास, अर्थान्तरन्यास (3+3=6)